

بررسی نیازهای آموزشی آموزگاران در حوزه تربیت معنوی دانش آموزان

زهرا انواری^{۱*}

^{۱*} نویسنده مسئول، کارشناس ارشد آموزش ابتدایی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ارومیه، ارومیه، ایران.

رایانامه: zahraanvari99@yahoo.com

۰۹۱۴۳۴۸۰۳۴۰

چکیده:

این پژوهش با هدف بررسی نیازهای آموزشی آموزگاران در حوزه تربیت معنوی دانش آموزان دوره ابتدایی شهر ارومیه بود که به روش توصیفی پیمایشی انجام گرفت جامعه آماری شامل کلیه آموزگاران دوره ابتدایی شهر ارومیه به تعداد ۲۱۸۸ نفر بود. که برای تعیین حجم نمونه از جدول مورگان استفاده شد که ۳۲۷ نفر بدست آمد و به روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای انتخاب شدند. ابزار جمع آوری داده ها، پرسشنامه محقق ساخته بود. روایی پرسشنامه از طریق روایی صوری و محتوایی توسط خبرگان تأیید و پایایی آن مقدار ۰/۷۸۹ با استفاده از آلفای کرونباخ محاسبه شد. نتایج تحقیق نشان داد نیازهای آموزشی آموزگاران در حوزه تربیت معنوی در سه بعد مهارت، دانش و نگرش دانش آموزان دوره ابتدایی شهر ارومیه در وضعیت مطلوبی قرار دارد بطوری که در باب نیازهای آموزشی معلمان در بعد دانش تربیت معنوی سه شاخص آشنایی با روشهای جدید آموزش معنویات، آشنایی با ظرفیت بهره گیری از فناوری برای تربیت معنوی (فیلم، سی دی،...)، آشنا کردن معلم با روش صحیح ارزشیابی به ترتیب مهمترین نیازهای آموزشی معلمان در بعد دانش تربیت معنوی هستند. همچنین سه نیاز توانایی موعظه کردن، توانایی استفاده از فعالیتهای خلاقانه و توانایی علاقه مند کردن دانش آموزان به درس دینی به ترتیب مهمترین نیازهای آموزشی معلمان در بعد مهارت تربیت معنوی هستند و اینکه سه نیاز خودشناسی و ایجاد آمادگی در معلمان برای تغییر در خود، حمایت بالادستان (مدیر و کادر اداری) و برگزاری و تشویق به شرکت در دوره های تفسیر قرآن کریم به ترتیب مهمترین نیازهای آموزشی معلمان در بعد نگرش تربیت معنوی هستند و سایر شاخصها در مراتب بعدی قرار گرفتند.

واژگان کلیدی: نیازهای آموزشی، تربیت معنوی، دانش، نگرش، مهارت

۱- مقدمه: (مقدمه، بیان مسئله، ضرورت، بیان اهداف، سوالات پژوهش، مبانی نظری، پیشینه پژوهش)

امروزه آموزش و پرورش به عنوان یکی از سازنده ترین سازمان ها و به عنوان یکی از ارکان اساسی برای توسعه آموزشی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی هر جامعه مطرح است. مسأله اساسی در این ارتباط این است که هر جامعه ای که به توسعه می اندیشد تعلیم و تربیت مطلوب را در رأس برنامه های خود قرار دهد (آمریمنتو، رادریگوس و پنزر، ۲۰۱۷). در این راستا معلمان در فرآیند توسعه مواد آموزشی، تعامل با دانش آموزان و تدریس در محیط یادگیری حضوری و آنلاین و استفاده از پلتفرم ها و نرم افزارهای آنلاین به دلیل اجرای ناگهانی آموزش آنلاین یا ترکیبی پس از کوید ۱۹ با چالش های مختلفی روبرو هستند. اختلاف در سطح صلاحیت دیجیتالی معلمان به عنوان یک مشکل مهم شناخته می شود که باید حل شود زیرا مستقیماً بر افزایش شکاف آموزشی بین مدارس تأثیر می گذارد (یون، ۲۰۲۲ و فرناندز-باتانرو، مونته نگو-روئا، فرناندز-سررو و گارسیا-مارتینز، ۲۰۲۰).

نظام آموزش و پرورش را عناصر مختلفی تشکیل می دهند. همه صاحب نظران و متفکرین، معلم را به عنوان اصلی ترین و موثرترین عنصر این نظام تعریف می کنند، معلم کارگزار اصلی تعلیم و تربیت و روح نظام آموزشی هر کشور است و با کوشش خردمندانه اوست که اهداف متعالی نظام آموزشی کشور محقق می شود. آنچه کودکان، نوجوانان و جوانان در مدرسه کسب می کنند، متأثر از خصوصیات، کیفیات، شایستگی های علمی، فرهنگی، دینی، اجتماعی، سیاسی و اخلاقی معلمان است (وخشوری، ۱۴۰۰). در این راستا پژوهش های محدودی در زمینه نیازهای آموزشی معلمان دوره ابتدایی

^۱ Amorim Neto, Rodrigues & Panzer

^۲ Yoon

^۳ Fernández-Batanero, Montenegro-Rueda, Fernández-Cerero, García-Martínez

در حوزه تربیت معنوی بصورت پراکنده و با رویکردهای متفاوتی صورت گرفته است (کینگ^۴، ۲۰۱۵؛ شرود^۵، ۲۰۱۶؛ فدورو^۶، ۲۰۱۵؛ حسینی خواه، ۱۳۹۷؛ یاری قلی، ۱۳۹۳ و ایزدی و همکاران، ۱۳۹۳). بطوریکه مک مولان^۷ (۲۰۱۶) در تحقیقی با عنوان بررسی نقش برنامه درسی و معلم در گرایش معنوی دانش آموزان نشان داد که معلم به عنوان یکی از عوامل درونی مهم بر آموزش و پرورش معنوی دانش آموزان از نقش بسیار پراهمیتی برخوردار است. همچنین برنامه درسی نیز می تواند بهترین موقعیت را برای رشد و توسعه معنویت در دانش آموزان فراهم سازد. همچنین در پژوهشی دیگر تمدنی جهرمی، ذوالفقاری زعفرانی و کلانتری (۱۳۹۷) نشان داد که عوامل تاثیر گذار بر نهادینه کردن آموزش و پرورش معنوی شامل دو بعد درونی و بیرونی می گردد و از میان عوامل درونی، عامل فضا و تجهیزات و در بین عوامل بیرونی، عامل حاکمیت از اولویت بیشتری نسبت به سایرین برخوردار است. در همین راستا تربیت معنوی در اسلام مورد توجه فراوانی قرار گرفته است. برای مثال عوامل مؤثر بر آن در متون اسلامی تقوا و پرهیزگاری به همراه تمرینات روزمره از قبیل تدبیر در خلقت، تدبیر در آفاق و انفس، روزه داری، عبادات، خواندن قرآن و تدبیر صادقانه در آیات قلمداد شده است (سهرابی، ۱۳۸۷). علامه طباطبایی بر این باور است که مفهوم تربیت معنوی، درجهت دهی به فرایند تجرد نفس، متناسب با فطرت ربوبی فرد معنا پیدا می کند که در پی تقویت میل، تفصیل معرفت و انجام عمل متناسب با آن است (اشعری و همکاران، ۱۳۹۱).

از دیدگاه کیانی و همکاران (۱۳۹۴)، تعریف واحدی درباره مفهوم تربیت معنوی وجود ندارد. مهم ترین عامل در تفاوت و تعدد این دیدگاه ها، ناشی از وجود دیدگاه های مختلف درباره مفهوم معنویت و تنوع دیدگاه ها درباره این مفهوم ناشی از نوع رابطه آن با مفهوم دین است. در رویکرد دینی، تربیت معنوی در مرحله نخست، ناظر به جستجوی حقیقت و شناخت آن است و این حقیقت، ناظر بر وجود یک امر متعالی در جهان هستی است؛ در مرحله بعد، ناظر به چگونگی نیل به این حقیقت است. در رویکرد فارغ از دین، تربیت معنوی بر پرورش رویکرد شناختی فرد نسبت به معناهای فرهنگی تمرکز دارد. بر اساس این رویکرد، فرهنگ غایت معناست و فرایند معناسازی از طریق نقد و تفسیر معانی فرهنگی حاصل می شود. آشنایی افراد با ادیان، سطحی و روبنایی است و تربیت معنوی به طور کلی ناظر بر تقویت قوه شناخت است. در رویکرد غیردینی (سکولار) معنا، امری ساختنی است که در فرایند برقراری ارتباط و تعامل فرد با خود و دیگران و از طریق روایت های او حاصل می شود. فرایند پرورش هویت، از طریق معناسازی خود اوست. این معنا سطوح محدودی از زندگی فرد را در بر می گیرد و بیشتر ناظر به پرورش بعد شناختی فرد و توجه محدود به پرورش سایر ابعاد است. به دریافت بینش نسبت به ادیان و سایر چشماندازها به منظور توسعه سواد معنوی فرد توجه نمی شود و به همین دلیل، با محدود ساختن دایره شناخت فرد همراه است (کیانی و همکاران، ۱۳۹۴). دشواری های ناشی از ابهام و پیچیدگی مفهوم «تربیت معنوی» موجب شده است که این مفهوم و مفهوم «تربیت دینی» عموماً به جای یکدیگر به کار برده شوند و بنابراین، خلط این دو مفهوم، تعریف «تربیت معنوی» را دشوار کرده است (بست^۸، ۲۰۰۸). باید گفت که در حقیقت، در دهه های اخیر، مفهوم «تربیت معنوی»، به عنوان جایگزینی برای «تربیت دینی» تلقی می شود (الکینس^۹، ۲۰۰۴ و باغ گلی و همکاران، ۱۳۹۴). به نظر می رسد که زاویه نگاه به «تربیت معنوی» ارتباط وثیقی بانوع نگرش به معنویت داشته باشد (باغ گلی و همکاران، ۱۳۹۴). لذا اهمیت معنویت و رشد و تربیت معنوی هم در جوامع مذهبی و هم در جوامع سکولار توجهات فراوانی در حوزه نظریه پردازی و تحقیقات پژوهشی به خود جلب کرده است. پژوهشگران بر این باورند که معنویت باید همانند سایر جنبه های سلامت انسانی مانند رشد جسمی، اجتماعی، عقلی و عاطفی مورد توجه قرار گرفته شود. در جوامع مذهبی به مانند ایران، تربیت معنوی کودکان آمیخته با تربیت دینی آنهاست (کرومپتن^{۱۰}، ۲۰۰۸). بر این اساس باید گفت اگر هدف نظام تعلیم و تربیت پرورش نیروی انسانی مورد نیاز جامعه و دارای فضایل اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی و جلوگیری از وقوع نا به هنجاری های رفتاری و اجتماعی در نظر گرفت جایگاه و نقش معلم شایسته به خوبی مشخص می شود. در این راه معلم باید ضمن برخورداری از ابزار و توانایی های مختلف علمی، رفتاری، هنری؛ از تربیت معنوی برخوردار باشد. در واقع باید به نقش پرورش معنوی که خود به نحوی سایر ابعاد را نیز در بر می گیرد توجه خاصی معطوف داشت و اصولاً معلم ابتدا خود باید به این توانایی ها و خصایل دست یافته باشد تا بتواند به نحوی مؤثر در ارتقای این مهم در دانش آموزان بپردازد. با توجه به مطالب ارائه شده در بالا، این پژوهش با بررسی نیازهای آموزشی آموزگاران دوره ابتدایی در حوزه تربیت معنوی دانش آموزان دوره ابتدایی شهر ارومیه می باشد تا از این طریق بتوان به راهکارهای اجرایی در راستای بهبود تربیت معنوی دانش آموزان دست یافت.

۴ . King

۵ . Sherwood

۶ . Fedorov

۷ . McMullen

۸ . Best

۹ . Elkins

۱۰ . Crompton

۲- روش شناسی :

روش تحقیق با توجه به هدف پژوهش کاربردی و با توجه به ماهیت آن، توصیفی - پیمایشی می باشد. جامعه آماری شامل کلیه آموزگاران ابتدایی شهر ارومیه به تعداد ۲۱۸۸ نفر بود که با استفاده از جدول مورگان ۳۲۷ نفر با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای نسبتی بر حسب جنسیت به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. برای گردآوری داده ها از یک پرسشنامه محقق ساخته استفاده گردید که با کمک خبرگان حوزه علوم تربیتی و آموزش ابتدایی با ۶۴ سوالی بسته پاسخ طراحی و توزیع گردیده است تنه اصلی پرسشنامه شامل سؤالاتی با طیف پنج درجه ای لیکرت (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) و نحوه نمره گذاری آن نیز به ترتیب (۵-۴-۳-۲-۱) بود. در این تحقیق به منظور محاسبه پایایی ابزار از آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار پایایی کل ۰/۷۸۹ بدست آمد. همچنین برای تجزیه و تحلیل داده ها از آزمون تی تک نمونه ای و فریدمن استفاده گردید.

۳- بحث درباره یافته ها

جدول ۱. نتایج آزمون t تک نمونه ای نیازهای آموزشی معلمان در بعد دانش تربیت معنوی

Sig	درجه آزادی	t	اختلاف زوجی				متغیر	
			فاصله اطمینان اختلاف		میانگین نظری	میانگین تجربی		
			حد پایین	حد بالا				
...	۳۲۶	۴۸.۰۰۰	۱.۲۶۵۹	۱.۱۶۶۳	۱.۲۱۶۰۸	۳	۴.۲۱۶۱	آشنایی با روشهای جدید آموزش معنویات
...	۳۲۶	۴۹.۰۳۰	۱.۲۱۵۲	۱.۱۲۱۵	۱.۱۶۸۳۴	۳	۴.۱۶۸۳	آشنایی با شیوه آموزش در حد سن دانش آموزان
...	۳۲۶	۵۳.۷۶۳	۱.۲۵۹۴	۱.۱۷۰۶	۱.۲۱۵۰۰	۳	۴.۲۱۵۰	آشنایی با ظرفیت بهره گیری از فناوری برای تربیت معنوی (فیلم، سی دی،...)
...	۳۲۶	۵۰.۳۵۴	۱.۲۵۴۶	۱.۱۶۰۴	۱.۲۰۷۵۰	۳	۴.۲۰۷۵	آشنا کردن معلم با روش صحیح ارزشیابی
...	۳۲۶	۵۵.۰۹۵	۱.۲۴۰۲	۱.۱۵۴۸	۱.۱۹۷۵۰	۳	۴.۱۹۷۵	آشنایی با قوانین و مقررات آموزشی
...	۳۲۶	۴۱.۳۷۰	۱.۱۶۰۱	۱.۰۵۴۹	۱.۱۰۷۵۰	۳	۴.۱۰۷۵	آشنا کردن معلمان با تغییرات کتابهای درسی در قسمتهای مختلف
...	۳۲۶	۵۴.۴۷۹	۱.۲۳۸۱	۱.۱۵۱۹	۱.۱۹۵۰۰	۳	۴.۱۹۵۰	آشنایی با نحوه تنظیم طرح درس روزانه
...	۳۲۶	۵۰.۶۰۹	۱.۲۳۳۲	۱.۱۳۱۸	۱.۱۷۷۵۰	۳	۴.۱۷۷۵	آشنایی با اصول اخلاقی
...	۳۲۶	۵۰.۰۳۲	۱.۱۹۰۰	۱.۱۰۰۰	۱.۱۴۵۰۰	۳	۴.۱۴۵۰	آشنایی با چگونگی رفتار پسندیده در مدرسه و کلاس
...	۳۲۶	۵۴.۳۰۴	۱.۲۲۵۳	۱.۱۳۹۷	۱.۱۸۲۵۰	۳	۴.۱۸۲۵	آشنایی با دستورات اسلام (فقه و احکام)
...	۳۲۶	۵۳.۱۲۸	۱.۲۲۱۱	۱.۱۳۳۹	۱.۱۷۷۵۰	۳	۴.۱۷۷۵	آشنایی با تاریخ اسلام و زندگی ائمه اطهار (ع)
...	۳۲۶	۴۹.۸۳۲	۱.۱۹۵۴	۱.۱۰۴۶	۱.۱۵۰۰۰	۳	۴.۱۵۰۰	استفاده از سنت های گذشتگان (صالحان)
...	۳۲۶	۵۸.۱۳۶	۱.۲۲۵۱	۱.۱۴۴۹	۱.۱۸۵۰۰	۳	۴.۱۸۵۰	شناخت نسبت به سایر ادیان و قومیتها
...	۳۲۶	۳۷.۸۷۲	۱.۱۰۱۹	.۹۹۳۱	۱.۰۴۷۵۰	۳	۴.۰۴۷۵	آشنایی با مذاهب و فرقه های نوظهور
...	۳۲۶	۵۴.۶۹۱	۱.۲۳۲۸	۱.۱۴۷۲	۱.۱۹۰۰۰	۳	۴.۱۹۰۰	آشنایی با نحوه صحیح قرائت قرآن
...	۳۲۶	۵۳.۰۰۱	۱.۲۰۸۲	۱.۱۲۱۸	۱.۱۶۵۰۰	۳	۴.۱۶۵۰	آشنایی با تولید محتوای الکترونیکی در حوزه معنویات
...	۳۲۶	۴۱.۹۵۸	۱.۱۴۸۹	۱.۰۴۶۱	۱.۰۹۷۵۰	۳	۴.۰۹۷۵	آشنایی با برنامه درسی ملی و اسناد بالادستی
...	۳۲۶	۴۴.۴۲۹	۱.۱۸۰۰	۱.۰۸۰۰	۱.۱۳۰۰۰	۳	۴.۱۳۰۰	آشنایی با مباحث روانشناسی رشد و یادگیری
...	۳۲۶	۴۵.۳۸۳	۱.۱۹۴۶	۱.۰۹۵۴	۱.۱۴۵۰۰	۳	۴.۱۴۵۰	آشنایی با اصول و مبانی تعلیم و تربیت اسلامی
...	۳۲۶	۴۳.۰۳۹	۱.۲۱۵۶	۱.۱۰۹۴	۱.۱۶۲۵۰	۳	۴.۱۶۲۵	آشنایی با شبهات مطرح در حوزه دین و مسائل جدید
...	۳۲۶	۴۲.۲۹۶	۱.۱۹۰۴	۱.۰۸۴۶	۱.۱۳۷۵۰	۳	۴.۱۳۷۵	آشنایی با منابع جدید و موضوعات جدید (به روز) در حوزه دین
...	۳۲۶	۳۹.۱۸۵	۱.۱۵۲۶	۱.۰۴۲۴	۱.۰۹۷۵۰	۳	۴.۰۹۷۵	آشنایی با نظریه های نوپدید تربیت معنوی
...	۳۲۶	۴۸.۶۱۵	۱.۱۹۹۱	۱.۱۰۵۹	۱.۱۵۲۵۰	۳	۴.۱۵۲۵	آشنایی با شیوه نقد اجتماعی

دوره روخوانی و روانخوانی قرآن کریم شناخت مبانی ارزشی و اعتقادی سایر مذاهب اسلامی ۴.۱۵۵۰ ۳ ۱.۱۵۵۰۰ ۱.۱۰۴۲ ۱.۲۰۵۸ ۴۴.۷۳۵ ۳۲۶ .۰۰۰

در جدول ۱ نتایج آزمون t تک نمونه‌ای در زمینه بررسی نیازهای آموزشی معلمان در بعد دانش تربیت معنوی ارائه شده است. یافته‌ها نشان داد میانگین تجربی همه شاخص‌ها بیشتر از میانگین مورد انتظار (۳) بود. مقدار t در سطح خطای کمتر از ۰.۰۱ معنادار بود. با توجه به اینکه مقدار t در سطح خطای کمتر از ۰.۰۱ معنی‌دار بود، لذا نتیجه گرفته می‌شود که میانگین مشاهده شده با میانگین نظری تفاوت معنی‌داری دارد. از آنجا که میانگین تجربی بیشتر از میانگین نظری بود، لذا می‌توان گفت: شاخص‌های مذکور نیازهای آموزشی معلمان در بعد دانش تربیت معنوی، هستند.

جدول ۲. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای نیازهای آموزشی معلمان در بعد مهارت تربیت معنوی

Sig	درجه آزادی	t	اختلاف زوجی				متغیر	
			فاصله اطمینان اختلاف		میانگین نظری	میانگین تجربی		
			حد پایین	حد بالا				
.۰۰۰	۳۲۶	۵۰.۰۳۲	۱.۱۹۰۰	۱.۱۰۰۰	۱.۱۴۵۰	۳	۴۵۷۷۱	تمرکز بر عقلانیت (توافق عقلانی درباره امور اخلاقی)
.۰۰۰	۳۲۶	۴۷.۶۴۰	۱.۱۹۷۵	۱.۱۰۲۵	۱.۱۵۰۰	۳	۴۸۲۷	نحوه ارتباط و برخورد با دانش آموزان و والدین آنها
.۰۰۰	۳۲۶	۵۲.۲۷۲	۱.۲۲۷۰	۱.۱۳۸۰	۱.۱۸۲۵۰	۳	۴۵۲۴	توانایی استفاده از فعالیتهای خلاقانه
.۰۰۰	۳۲۶	۴۹.۹۵۸	۱.۲۲۶۴	۱.۱۳۳۶	۱.۱۸۰۰۰	۳	۴۷۲۴	توانایی علاقه مند کردن دانش آموزان به درس دینی
.۰۰۰	۳۲۶	۳۸.۰۱۹	۱.۱۵۱۶	۱.۰۳۸۴	۱.۰۹۵۰۰	۳	۵۷۶۰۲	توانایی استفاده از مطالب درسهای دیگر در تدریس دینی (توانایی تلفیق)
.۰۰۰	۳۲۶	۴۶.۰۳۴	۱.۱۵۴۸	۱.۰۶۰۲	۱.۱۰۷۵۰	۳	۴۸۱۱۷	توانایی برنامه ریزی و اجرای مراسم مذهبی توسط معلم
.۰۰۰	۳۲۶	۴۰.۶۲۳	۱.۱۶۳۷	۱.۰۵۶۳	۱.۱۱۰۰۰	۳	۵۴۶۴۹	نحوه تعامل و همکاری با سایر معلمان
.۰۰۰	۳۲۶	۴۵.۶۸۹	۱.۱۶۵۶	۱.۰۶۹۴	۱.۱۱۷۵۰	۳	۴۸۹۱۷	توانایی معلم در پاسخگویی به شبهات دانش آموزان
.۰۰۰	۳۲۶	۵۱.۵۰۰	۱.۱۷۰۵	۱.۰۸۴۵	۱.۱۲۷۵۰	۳	۴۳۷۸۶	نحوه استفاده از منابع دینی و کتب جدید
.۰۰۰	۳۲۶	۴۷.۸۸۱	۱.۱۷۳۸	۱.۰۸۱۲	۱.۱۲۷۵۰	۳	۴۷۰۹۵	نحوه استفاده از شعر و داستان در آموزش معنویات
.۰۰۰	۳۲۶	۴۶.۰۱۲	۱.۱۴۱۸	۱.۰۴۸۲	۱.۰۹۵۰۰	۳	۴۷۵۹۶	توانمندی بیان موضوعات جدید
.۰۰۰	۳۲۶	۴۹.۷۳۶	۱.۱۹۸۱	۱.۱۰۶۹	۱.۱۵۲۵۰	۳	۴۶۳۴۴	توانایی استفاده از روشهای گوناگون آموزشی مانند بازدید علمی، انجام تحقیق
.۰۰۰	۳۲۶	۵۲.۸۸۷	۱.۲۱۰۹	۱.۱۲۴۱	۱.۱۶۷۵۰	۳	۴۴۱۵۱	صداقت
.۰۰۰	۳۲۶	۴۳.۹۵۳	۱.۱۶۴۹	۱.۰۶۵۱	۱.۱۱۵۰۰	۳	۵۰۷۳۶	یقین (قدرت ادراک ذهنی که قابل زوال و ضعف نباشد)
.۰۰۰	۳۲۶	۵۲.۶۱۳	۱.۱۸۷۸	۱.۱۰۲۲	۱.۱۴۵۰۰	۳	۴۳۵۲۶	حلم و بردباری
.۰۰۰	۳۲۶	۴۵.۰۶۸	۱.۱۵۵۸	۱.۰۵۹۲	۱.۱۰۷۵۰	۳	۴۹۱۴۷	امر به معروف و نهی از منکر
.۰۰۰	۳۲۶	۴۶.۶۷۱	۱.۱۸۰۲	۱.۰۸۴۸	۱.۱۳۲۵۰	۳	۴۸۵۳۲	مهارت ارتباطات در اجتماع
.۰۰۰	۳۲۶	۴۰.۲۱۲	۱.۱۶۹۵	۱.۰۶۰۵	۱.۱۱۵۰۰	۳	۵۵۴۵۷	مهارت کنجکاوی انتقادی
.۰۰۰	۳۲۶	۴۱.۳۷۹	۱.۱۸۱۱	۱.۰۷۳۹	۱.۱۲۷۵۰	۳	۵۴۴۹۶	توانایی معناسازی برای مفاهیم
.۰۰۰	۳۲۶	۵۲.۰۹۲	۱.۲۳۲۳	۱.۱۴۲۷	۱.۱۸۷۵۰	۳	۴۵۵۹۲	توانایی موعظه کردن
.۰۰۰	۳۲۶	۴۹.۸۶۶	۱.۲۱۰۹	۱.۱۱۹۱	۱.۱۶۵۰۰	۳	۴۶۷۲۵	مهارت نقد اجتماعی
.۰۰۰	۳۲۶	۵۲.۰۰۱	۱.۲۰۱۳	۱.۱۱۳۷	۱.۱۵۷۵۰	۳	۴۴۵۱۸	استقلال شغلی
.۰۰۰	۳۲۶	۴۹.۹۳۰	۱.۱۹۲۷	۱.۱۰۲۳	۱.۱۴۷۵۰	۳	۴۵۹۶۴	توانایی انجام فعالیتهای گروهی و جمعی
.۰۰۰	۳۲۶	۵۰.۹۵۱	۱.۲۱۰۴	۱.۱۲۰۴	۱.۱۶۵۴۱	۳	۴۵۶۸۹	اشتغال به یادگیری ورای مدرسه

در جدول ۲ نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای در زمینه بررسی نیازهای آموزشی معلمان در بعد مهارت تربیت معنوی ارائه شده است. یافته‌ها نشان داد میانگین تجربی همه شاخص‌ها بیشتر از میانگین مورد انتظار (۳) بود. مقدار t در سطح خطای کمتر از ۰.۰۱ معنادار بود. با توجه به اینکه مقدار t در سطح خطای کمتر از ۰.۰۱ معنی‌دار بود، لذا نتیجه گرفته می‌شود که میانگین مشاهده شده با میانگین نظری تفاوت معنی‌داری دارد. از آنجا که میانگین تجربی بیشتر از میانگین نظری بود، لذا می‌توان گفت: شاخصهای مذکور نیازهای آموزشی معلمان در بعد مهارت تربیت معنوی، هستند.

جدول ۳. نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای نیازهای آموزشی معلمان در بعد نگرش تربیت معنوی

Sig	t	درجه آزادی	اختلاف زوجی				
			اصلی اطمینان اختلاف		تغییر میانگین تجربی	میانگین نظری	پایین حد بالا
.۰۰۰	۳۲۶	۵۶.۳۰۲	۱.۱۸۷۶	۱.۱۰۷۴	۱.۱۴۷۵	۳	۴.۱۴۷۵
.۰۰۰	۳۲۶	۴۳.۰۲۵	۱.۱۵۲۹	۱.۰۵۲۱	۱.۱۰۲۵۰	۳	۴.۱۰۲۵
.۰۰۰	۳۲۶	۵۲.۴۳۸	۱.۲۰۶۱	۱.۱۱۸۹	۱.۱۶۲۵۰	۳	۴.۱۶۲۵
.۰۰۰	۳۲۶	۴۰.۲۱۲	۱.۱۶۹۵	۱.۰۶۰۵	۱.۱۱۵۰۰	۳	۴.۱۱۵۰
.۰۰۰	۳۲۶	۴۸.۹۹۵	۱.۲۰۳۹	۱.۱۱۱۱	۱.۱۵۷۵۰	۳	۴.۱۵۷۵
.۰۰۰	۳۲۶	۲۷.۹۵۵	۱.۱۲۱۲	.۹۷۳۸	۱.۰۴۷۵۰	۳	۴.۰۴۷۵
.۰۰۰	۳۲۶	۵۰.۲۲۹	۱.۲۰۰۲	۱.۱۰۹۸	۱.۱۵۵۰۰	۳	۴.۱۵۵۰
.۰۰۰	۳۲۶	۵۷.۱۸۴	۱.۲۱۲۸	۱.۱۳۲۲	۱.۱۷۲۵۰	۳	۴.۱۷۲۵
.۰۰۰	۳۲۶	۵۶.۳۲۶	۱.۲۲۸۹	۱.۱۴۶۱	۱.۱۸۷۵۰	۳	۴.۱۸۷۵
.۰۰۰	۳۲۶	۴۳.۷۴۲	۱.۱۹۳۸	۱.۰۹۱۲	۱.۱۴۲۵۰	۳	۴.۱۴۲۵
.۰۰۰	۳۲۶	۴۱.۴۷۱	۱.۱۵۴۸	۱.۰۵۰۲	۱.۱۰۲۵۰	۳	۴.۱۰۲۵
.۰۰۰	۳۲۶	۴۴.۰۸۹	۱.۱۵۹۵	۱.۰۶۰۵	۱.۱۱۰۰۰	۳	۴.۱۱۰۰
.۰۰۰	۳۲۶	۴۶.۸۵۹	۱.۱۹۰۴	۱.۰۹۴۶	۱.۱۴۲۵۰	۳	۴.۱۴۲۵
.۰۰۰	۳۲۶	۵۷.۶۷۹	۱.۲۰۴۷	۱.۱۲۵۳	۱.۱۶۵۰۰	۳	۴.۱۶۵۰
.۰۰۰	۳۲۶	۵۹.۵۳۷	۱.۲۰۳۵	۱.۱۲۶۵	۱.۱۶۵۰۰	۳	۴.۱۶۵۰
.۰۰۰	۳۲۶	۵۹.۵۵۲	۱.۲۱۶۴	۱.۱۳۸۶	۱.۱۷۷۵۰	۳	۴.۱۷۷۵

در جدول ۳ نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای در زمینه بررسی نیازهای آموزشی معلمان در بعد نگرش تربیت معنوی ارائه شده است. یافته‌ها نشان داد میانگین تجربی همه شاخص‌ها بیشتر از میانگین مورد انتظار (۳) بود. مقدار t در سطح خطای کمتر از ۰.۰۱ معنادار بود. با توجه به اینکه مقدار t در سطح خطای کمتر از ۰.۰۱ معنی‌دار بود، لذا نتیجه گرفته می‌شود که میانگین مشاهده شده با میانگین نظری تفاوت معنی‌داری دارد. از آنجا که میانگین تجربی بیشتر از میانگین نظری بود، لذا می‌توان گفت: شاخصهای مذکور نیازهای آموزشی معلمان در بعد نگرش تربیت معنوی، هستند.

جدول ۴. نتایج آزمون رتبه‌بندی فریدمن برای نیازهای آموزشی معلمان در بعد دانش تربیت معنوی

Sig	df	مجذور کای	رتبه	میانگین رتبه	ابعاد
.۰۰۰	۲۳	۹۴.۵۰۱	۱	۱۳.۱۱	آشنایی با روشهای جدید آموزش معنویات
			۱۲	۱۲.۵۷	آشنایی با شیوه آموزش در حد سن دانش آموزان
			۲	۱۲.۹۸	آشنایی با ظرفیت بهره گیری از فناوری برای تربیت معنوی (فیلم، سی دی، ...)
			۳	۱۲.۹۶	آشنا کردن معلم با روش صحیح ارزشیابی
			۴	۱۲.۸۰	آشنایی با قوانین و مقررات آموزشی

۲۱	۱۲.۱۴	آشنا کردن معلمان با تغییرات کتابهای درسی در قسمتهای مختلف
۵	۱۲.۷۶	آشنایی با نحوه تنظیم طرح درس روزانه
۷	۱۲.۶۴	آشنایی با اصول اخلاقی
۱۹	۱۲.۲۹	آشنایی با چگونگی رفتار پسندیده در مدرسه و کلاس
۷	۱۲.۶۴	آشنایی با دستورات اسلام (فقه و احکام)
۱۱	۱۲.۵۸	آشنایی با تاریخ اسلام و زندگی ائمه اطهار (ع)
۱۷	۱۲.۳۷	استفاده از سنت های گذشتگان (صالحان)
۹	۱۲.۶۱	شناخت نسبت به سایر ادیان و قومیتها
۲۴	۱۱.۶۳	آشنایی با مذاهب و فرقه های نو ظهور
۶	۱۲.۷۴	آشنایی با نحوه صحیح قرائت قرآن
۱۴	۱۲.۴۷	آشنایی با تولید محتوای الکترونیکی در حوزه معنویات
۲۳	۱۲.۰۷	آشنایی با برنامه درسی ملی و اسناد بالادستی
۲۰	۱۲.۲۸	آشنایی با مباحث روانشناسی رشد و یادگیری
۱۶	۱۲.۴۱	آشنایی با اصول و مبانی تعلیم و تربیت اسلامی
۱۰	۱۲.۵۹	آشنایی با شبهات مطرح در حوزه دین و مسائل جدید فرهنگی
۱۸	۱۲.۳۵	آشنایی با منابع جدید و موضوعات جدید (به روز) در حوزه دین
۲۲	۱۲.۰۸	آشنایی با نظریه های نوپدید تربیت معنوی
۱۵	۱۲.۴۴	آشنایی با شیوه نقد اجتماعی
۱۳	۱۲.۵۰	دوره های روانخوانی و روانخوانی قرآن کریم شناخت مبانی ارزشی و اعتقادی سایر مذاهب اسلامی

برای اولویت بندی نیازهای آموزشی معلمان در بعد دانش تربیت معنوی، از آزمون تحلیل واریانس دوطرفه فریدمن استفاده شد. نتایج در جدول ۴ نشان داد که ۳ شاخص آشنایی با روشهای جدید آموزش معنویات، آشنایی با ظرفیت بهره گیری از فناوری برای تربیت معنوی (فیلم، سی دی، ...)، آشنا کردن معلم با روش صحیح ارزشیابی به ترتیب مهمترین نیازهای آموزشی معلمان در بعد دانش تربیت معنوی هستند. سایر شاخصها در مراتب بعدی قرار گرفتند.

جدول ۵. نتایج آزمون رتبه بندی فریدمن برای نیازهای آموزشی معلمان در بعد مهارت تربیت معنوی

Sig	df	مجذور کای	رتبه	میانگین رتبه	ابعاد
			۹	۱۲.۵۷	تمرکز بر عقلانیت (توافق عقلانی درباره امور اخلاقی)
			۸	۱۲.۶۴	نحوه ارتباط و برخورد با دانش آموزان و والدین آنها
			۲	۱۲.۹۰	توانایی استفاده از فعالیتهای خلاقانه
			۳	۱۲.۸۳	توانایی علاقه مند کردن دانش آموزان به درس دینی
			۲۲	۱۲.۲۲	توانایی استفاده از مطالب درسهای دیگر در تدریس دینی (توانایی تلفیق)
۰.۰۰۰	۲۳	۹۴.۵۰۱	۲۳	۱۲.۱۲	توانایی برنامه ریزی و اجرای مراسم مذهبی توسط معلم
			۱۸	۱۲.۳۲	نحوه تعامل و همکاری با سایر معلمان
			۱۹	۱۲.۲۷	توانایی معلم در پاسخگویی به شبهات دانش آموزان
			۲۰	۱۲.۲۵	نحوه استفاده از منابع دینی و کتب جدید تربیتی
			۱۶	۱۲.۳۶	نحوه استفاده از شعر و داستان در آموزش معنویات
			۲۴	۱۲.۰۶	توانمندی بیان موضوعات جدید در حوزه دین

۱۱	۱۲.۵۴	توانایی استفاده از روشهای گوناگون آموزشی مانند بازدید علمی، انجام تحقیق و ...
۶	۱۲.۶۹	صداقت
۱۷	۱۲.۳۴	یقین (قدرت ادراک ذهنی که قابل زوال و ضعف نباشد)
۱۳	۱۲.۵۰	حلم و بردباری
۲۱	۱۲.۲۴	امر به معروف و نهی از منکر
۱۴	۱۲.۴۷	مهارت ارتباطات در اجتماع
۱۵	۱۲.۴۴	مهارت کنجکاوی انتقادی
۱۲	۱۲.۵۲	توانایی معناسازی برای مفاهیم
۱	۱۲.۹۴	توانایی موعظه کردن
۴	۱۲.۷۹	مهارت نقد اجتماعی
۷	۱۲.۶۷	استقلال شغلی
۹	۱۲.۵۷	توانایی انجام فعالیتهای گروهی و جمعی
۵	۱۲.۷۷	اشتغال به یادگیری ورای مدرسه

برای اولویت بندی نیازهای آموزشی معلمان در بعد مهارت تربیت معنوی، از آزمون تحلیل واریانس دوطرفه فریدمن استفاده شد. نتایج در جدول ۵ نشان داد که ۳ نیاز توانایی موعظه کردن، توانایی استفاده از فعالیتهای خلاقانه و توانایی علاقه مند کردن دانش آموزان به درس دینی به ترتیب مهمترین نیازهای آموزشی معلمان در بعد مهارت تربیت معنوی هستند. سایر شاخصها در مراتب بعدی قرار گرفتند.

جدول ۶. نتایج آزمون رتبه بندی فریدمن برای نیازهای آموزشی معلمان در بعد نگرش تربیت معنوی

ابعاد	میانگین رتبه	رتبه	مجذور کای	df	Sig
دوره های آموزش هنر از جمله موسیقی و نقاشی	۸.۴۴	۱۲	۲۰.۹۳۴	۱۵	.۰۰۰
آموزش به معلمان برای اینکه علاقه آنها به نگرش تدریس درس دینی بیشتر شود.	۸.۲۸	۱۶			
افزایش انگیزه معلمان نسبت به کاربرد روشهای جدید آموزشی	۸.۵۸	۵			
افزایش انگیزه معلمان نسبت به اجرا گذاشتن کارهای گروهی	۸.۴۵	۱۱			
افزایش انگیزه و علاقه معلمان به مباحث تخصصی	۸.۵۹	۴			
دوره های آموزش خلاقیت	۸.۳۲	۱۴			
دوره آموزشی روانشناسی رشد، روانشناسی شخصیت (انسان شناسی)	۸.۵۵	۸			
برگزاری و تشویق به شرکت در دوره های تفسیر قرآن کریم	۸.۶۰	۳			
خودشناسی و ایجاد آمادگی در معلمان برای تغییر در خود	۸.۷۱	۱			
اعتقاد به کارآمدی مربی از سوی بالادستان	۸.۵۴	۹			
شوق به ثوابها، لذت ها و کمالات اخروی	۸.۳۲	۱۴			
شفقت ورزی	۸.۳۷	۱۳			
زهد (عدم دلبستگی به دنیا و کوتاه کردن آرزوها)	۸.۵۰	۱۰			
نگاه مستمر و مداوم به آینده	۸.۵۷	۷			
درک حقایق جهان هستی	۸.۵۶	۶			
تاثیر و حمایت بالادستان (مدیر و کادر اداری)	۸.۶۴	۲			

برای اولویت بندی نیازهای آموزشی معلمان در بعد نگرش تربیت معنوی، از آزمون تحلیل واریانس دوطرفه فریدمن استفاده شد. نتایج در جدول ۶ نشان داد که ۳ نیاز خودشناسی و ایجاد آمادگی در معلمان برای تغییر در خود، حمایت بالادستان (مدیر و کادر اداری) و برگزاری و تشویق به شرکت در دوره های تفسیر قرآن کریم به ترتیب مهمترین نیازهای آموزشی معلمان در بعد نگرش تربیت معنوی هستند. سایر شاخصها در مراتب بعدی قرار گرفتند.

۴- نتیجه گیری

نتایج حاصل از بررسی وضعیت نیازهای آموزشی معلمان در حوزه تربیت دینی با سه بعد مهارت، دانش و نگرش تربیت معنوی حاکی از آن بود نیازهای آموزشی آموزگاران در حوزه تربیت معنوی در سه بعد مهارت، دانش و نگرش دانش آموزان دوره ابتدایی شهر ارومیه در وضعیت مطلوبی قرار دارد بطوری که در باب نیازهای آموزشی معلمان در بعد دانش تربیت معنوی سه شاخص آشنایی با روشهای جدید آموزش معنویات، آشنایی با ظرفیت بهره گیری از فناوری برای تربیت معنوی (فیلم، سی دی،...)، آشنا کردن معلم با روش صحیح ارزشیابی به ترتیب مهمترین نیازهای آموزشی معلمان در بعد دانش تربیت معنوی هستند. همچنین سه نیاز توانایی موعظه کردن، توانایی استفاده از فعالیتهای خلاقانه و توانایی علاقه مند کردن دانش آموزان به درس دینی به ترتیب مهمترین نیازهای آموزشی معلمان در بعد مهارت تربیت معنوی هستند و اینکه سه نیاز خودشناسی و ایجاد آمادگی در معلمان برای تغییر در خود، حمایت بالادستان (مدیر و کادر اداری) و برگزاری و تشویق به شرکت در دوره های تفسیر قرآن کریم به ترتیب مهمترین نیازهای آموزشی معلمان در بعد نگرش تربیت معنوی هستند و سایر شاخصها در مراتب بعدی قرار گرفتند که نتایج بدست آمده به نظر محقق منطقی است چرا که آگاهی و شناخت معلمان دینی نسبت به ویژگیهای دانش آموزان شان از اهمیت بیشتری برخوردار است چرا که آموزش دین و تربیت دینی به مراتب نسبت به سایر آموزش ها و دروس از حساسیت بیشتری برخوردار است. آگاهی از ویژگیهای عاطفی، روانی، اخلاقی و به طور کلی شرایط سنی دانش آموزان دوره راهنمایی به منظور چگونگی و نحوه ارائه آموزش، که علاوه بر قابل فهم و درک بودن از جذابیت لازم برخوردار بوده و انگیزه کافی برای دریافت و پذیرش مسائل دینی را در دانش آموزان ایجاد کند، به طوری که در این راستا بر اساس دیدگاه کریف و جلفز (۲۰۱۱) است که در جریان تربیت معنوی با رویکرد فارغ از دین بیشتر بر جنبه هایی مانند تغییر و یادگیری، معنا سازی، کنجکاوی انتقادی، خلاقیت، آگاهی استراتژیک، یادگیری ارتباطات، جهندگی (پیشرفت به جلو) و اشتغال به یادگیری و رای مدرسه تأکید می شود این نوع نگاه به «تربیت معنوی» موجب شده است که در نظام تربیتی دنیای معاصر جایگاهی برای تربیت معنوی گشوده شود ولی نوع برخورد با آن متفاوت باشد و منطبق با یافته های این پژوهش است.

یافته های این پژوهش با نتایج تحقیقات کینگ^{۱۱} (۲۰۱۵)، شروود^{۱۲} (۲۰۱۶)، فدورو^{۱۳} (۲۰۱۵)، حسینی خواه (۱۳۹۷)، تمدنی جهرمی، ذوالفقاری زعفرانی و کلاتنری (۱۳۹۷)، کیانی و همکاران (۱۳۹۴)، ایزدی و همکاران (۱۳۹۳) همسو است و مؤید یافته های این پژوهش می باشند. همچنین نتایج تحقیق مک مولان (۲۰۱۶) نشان داد که معلم به عنوان یکی از عوامل درونی مهم بر آموزش و پرورش معنوی دانش آموزان از نقش بسیار پراهمیتی برخوردار است. همچنین برنامه درسی نیز می تواند بهترین موقعیت را برای رشد و توسعه معنویت در دانش آموزان فراهم سازد که با یافته های این پژوهش همسو است.

در تبیین نتایج بدست آمده می توان گفت امروزه پیدایش و شیوع پرسشهای جدید و شبهات نو پیرامون دین و مسائل گوناگون آن، نیازی جدی به پاسخگویی پدید آورده است و رسوخ این پرسشها در طبقات سنی گوناگون بویژه نوجوانان و جوانان، حساسیت پاسخگویی را بالاتر می برد. رشد و شیوع همه جانبه این شبهات، دانش آموزان را در معرض خطر انحراف قرار داده است که مسلماً در چنین حالتی فقط معلمی می تواند مؤثر باشد که بر معارف دینی تسلط داشته و از پرسش ها و شبهات جدید و پاسخ های مناسب باخبر است. نداشتن آگاهی به روز شده در بسیاری از معلمان، سبب بی پاسخ ماندن دانش آموزان و قانع نشدن آنها از پاسخ معلم خواهد شد که این خود سرانجام به ضعف دیانت دانش آموزان منجر می شود زیرا اغلب آنان پس از روبه رو شدن با ناتوانی معلم در پاسخ به پرسشهایشان، آن را ناتوانی دین از پاسخ به پرسش می پندارند و به توانایی دین بی اعتقاد می شوند. لذا ضروریست برای ارتقاء آگاهی های دینی معلمان، تلاشی مستمر در قالب برنامه های آموزشی انجام شود (میرزاپور، ۱۴۰۱). همچنین در تبیین نتایج می توان به دیدگاه مهاجری (۱۳۷۵) اشاره کرد که در این راستا معتقد است دوران کودکی و سال های اولیه زندگی زمان مناسبی برای طرح مفاهیم اعتقادی و پرورش مذهبی است. با این وجود برخی از دست اندرکاران ادبیات کودکان با تکیه بر اصول روان شناسی رشد، طرح مفاهیم انتزاعی و مجرد چون خدا، غیب، وجدان، فرشته، معاد و .. را در کتاب های کودک جایز نمی دانند (هوشیار، ۱۳۹۱).

^{۱۱} . King

^{۱۲} . Sherwood

^{۱۳} . Fedorov

در تبیینی دیگر می توان به دیدگاه شعبانی (۱۴۰۱) اشاره کرد که معتقد است آگاهی از فرایندهای شناختی دانش آموزان در سنین مختلف از ضروری ترین وظایف معلم است، زیرا فرایند رشد دانش آموز، علایق، میزان انگیزش، بلوغ عاطفی و سوابق اجتماعی از عواملی هستند که در روش کار معلم تأثیر می گذارند. بنابراین معلم بدون شناخت دانش آموزان و بدون آگاهی از رشد ذهنی، عاطفی و اجتماعی آنها و حتی بدون همکاری والدین در انجام وظایف آموزشی موفق نخواهد بود. در این راستا می توان اظهار داشت برای برقراری روابط مطلوب با هر فردی باید در ابعاد مختلف از جمله شرایط سنی، ویژگی ها و شرایط روانی، عاطفی، اخلاقی، خانوادگی، فرهنگی، اقتصادی و ...، نسبت به او شناخت پیدا کرد. چرا که اگر شناخت نسبت به دانش آموز در حد مطلوبی برای معلم فراهم نباشد برقراری روابط با او نیز با مشکل مواجه خواهد شد.

پیشنهادهای

در راستای یافته های پژوهش پیشنهاد می گردد با توجه به اینکه در سنین مختلف به ویژه در دوره ابتدایی دانش آموزان با پرسش هایی زیادی در مورد مسائل گوناگون مواجه هستند و لزوم پاسخگویی به آن از سوی آموزگاران، ضروریست دوره های آموزشی تخصصی برای آنان تدارک داده شود تا دانش و آگاهی لازم را نسبت به این مسائل را کسب کنند. همچنین اگر زمینه ای فراهم شود که معلمان در طول سال تحصیلی جلساتی با کارشناسان مذهبی داشته باشند و مسائل و مشکلات خود را در این زمینه مطرح کنند، قطعا در موفقیت آنان مؤثر خواهد بود. لازم است مسئولین از طریق برگزاری دوره های آموزشی و برطرف کردن نیازهای معلمان و ارتقاء سطح علمی و حرفه ای آنان و بالطبع آن تأمین رضایت شغلی و امنیت روانی، انگیزه و علاقه معلمان به مسائل دینی و همچنین تربیت افرادی معتقد و دیندار را افزایش دهند. ضروریست مسؤولین نظام آموزشی دوره های کارآموزی مختلف را برای معلمان به منظور استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش (اعتقادات، اصول و آیین های دینی) طراحی و اجرا کنند و معلمان نیز با بکارگیری این عناصر در فرایند یاددهی - یادگیری و با برانگیختن میل و علاقه دانش آموزان زمینه یادگیری عمیق تر و مؤثرتر برای دانش آموزان را فراهم کنند. همچنین با توجه به اینکه تربیت معنوی دانش آموزان از اهمیت بالایی برخوردار می باشد و مستلزم این است که به نوعی در همه دروس به این مهم پرداخته شود لذا پیشنهاد می شود پژوهشی به منظور بررسی میزان نقشی که دروس دیگر دوره ابتدایی در نظام آموزشی کنونی در تربیت معنوی دانش آموزان دارد، انجام گیرد. همچنین از محدودیت های پژوهش می توان به جامعه آماری آموزگاران ابتدایی شهر ارومیه که توسط محقق کنترل شده بود، اشاره کرد.

منابع

- اشعری، زهرا؛ باقری، خسرو و حسینی، افضل السادات. (۱۳۹۰). بررسی مفهوم، اصول و روش های تربیت معنوی از دیدگاه علامه طباطبایی. فصل نامه علمی و پژوهشی تربیت اسلامی، ۷(۱۵)، ۸۹-۱۱۲.
- ایزدی، صمد؛ حسینی، فاطمه و قادری، مصطفی (۱۳۹۰). برنامه درسی معنوی (گفتمان جدید) به عنوان یکی از حلقه های بنیادین تحولات برنامه درسی در قرن ۲۱. همایش تغییر در نظام آموزشی. دانشگاه فردوسی مشهد.
- باغگلی، حسین؛ شعبانی ورکی، بختیار؛ غفاری، ابوالفضل و نهاوندی، علی. (۱۳۹۴). تحلیل و نقد رویکردهای تربیت معنوی نوپدید (بررسی الگوی معنویت باوری فارغ از دین). تربیت اسلامی، ۱۰(۲۰)، ۵۰-۲۷.
- تمدنی جهرمی، مریم؛ ذوالفقاری زعفرانی، رشید و کلانتری، مهدی. (۱۳۹۷). شناسایی عوامل مؤثر بر نهادینه کردن آموزش و پرورش معنوی در مدارس ابتدایی. فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، ۱۲(۴)، ۸۹-۱۰۶.
- حسینی خواه، علی. (۱۳۹۷). واکاوی و تبیین تربیت معنوی و نگاهی اجمالی به عناصر برنامه درسی در آن ساحت. تدریس پژوهی، ۶(۳)، ۹۵-۱۲۲.
- سهرابی، فرامرز. (۱۳۸۷). مبانی هوش معنوی. فصلنامه سلامت روان، ۱، ۴-۱۸.
- شعبانی، حسن (۱۴۰۱). مهارت های آموزشی و پرورشی. تهران: انتشارات سمت.
- کیانی، معصومه؛ مهرمحمدی، محمود؛ صادق زاده قمصری، علیرضا؛ نوذری، محمود و باقری، خسرو (۱۳۹۴). تبیین رویکردهای موجود درباره تربیت معنوی کودکان و نقد آنها بر تأکید بر آموزه های اسلامی. فصلنامه اسلام و پژوهش های تربیتی، ۷(۲)، ۱۴-۳۰.
- مهاجری، زهرا. (۱۳۷۵). قصه و قصه گوئی. تهران: انتشارات خانه آبی.
- وخشوری، کبری (۱۴۰۰). نقش مدرسه و معلمان در تربیت دینی دانش آموزان. مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی (مرکز توسعه آموزشهای نوین ایران)، ۷(۴)، ۹۳-۱۰۳.

هوشیار، حسین. (۱۳۹۱). بررسی میزان انطباق برنامه های درسی با نیازهای رشدی دانش آموزان از دیدگاه معلمان و مدیران مدارس ابتدایی شهرستان مهاباد در سال تحصیلی ۹۰-۹۱. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی ارومیه.
 یاری قلی، بهبود. (۱۳۹۳). تبیین نقش مدارس در تربیت معنوی دانش آموزان. همایش ملی فلسفه تربیت دینی و تربیت اخلاقی، تهران: ۱ خرداد ۱۳۹۳.

Amorim Neto, R., Rodrigues, P. & Panzer, S. (۲۰۱۷). Exploring the relationship between entrepreneurial behaviour and teachers job satisfaction Teaching and Teacher Education, ۶۳, ۲۵۴-۲۶۲.

Best, R. (۲۰۰۸). In defence of the concept of "spiritual education": a reply to Roger Marples. International Journal of Children's Spirituality, ۱۳(۴), ۳۲۱-۳۲۹.

Crick, RD & Jelfs, H. (۲۰۱۱). Spirituality, learning and personalisation: exploring the relationship between spiritual development and learning to learn in a faith-based secondary school. International Journal of Children's Spirituality, ۱۶(۳), ۱۹۷-۲۱۷.

Crompton, M. (۲۰۰۸). Children, spirituality, religion and social work. Aldershot: Ashgate Publishing Ltd.

Elkins, D. N. (۲۰۰۴). Beyond religion: A Personal Program for Building a Spiritual Life outside the Walls of Traditional Religion. Wheaton, IL: Quest Books.

Fedorov, A. (۲۰۱۵). Media literacy Education. Moscow: ICO "Information for all".

Fernández-Batanero, J.M., Montenegro-Rueda, M., Fernández-Cerero, J., García-Martínez, I., (۲۰۲). Digital competences for teacher professional development. Systematic review. European Journal of Teacher Education, ۴۵(۴): ۵۱۳-۵۳۱.

King, U. (۲۰۱۵). Can Spirituality Transform Our World? Journal for the Study of Spirituality, ۱(۱), ۱۷-۳۴.

McMullen, M. R. (۲۰۱۶). Identification and Selection of Teachers Equipped to Guide Students in Spiritual Formation in Mennonite Schools. (Doctoral dissertation, Kent State University).

Sherwood, P. (۲۰۱۶). Soul Education: in Spiring a new Passion for Statian a Blelearning. AAEE Conference, ۳-۵ October, ۱-۱۷.

Yoon, S.H. (۲۰۲۲). Gender and digital competence: Analysis of pre-service teachers' educational needs and its implications. International Journal of Educational Research, Volume ۱۱۴, ۱۰۱۹۸۹.